

УДК 321.01/02(477)

Полухіна А. В., НУ «ОЮА»

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

У статті аналізуються різні підходи до визначення ненасильницьких дій в українській політичній думці та визначені проблеми застосування ненасильницьких дій в українській політичній практиці.

В правовій державі присутні найважливіші передумови для обмеження насильства, вирішення конфліктів мирними, ненасильницькими засобами. Це досягається передусім в результаті визнання рівності прав усіх громадян на управління державою, вираження і захист своїх інтересів. В умовах демократії кожна громадська група має можливість вільно виражати і обстоювати свою думку, домагатися визнання його справедливим і прийняття парламентом або урядом.

Тому, ненасильницькі дії виступають важливим інструментом у політичній боротьбі, що призводить до різних соціально-політичних перетворень. Джин Шарп відзначав, що: «Ненасильницькі дії здатні змінити відносини влади. Вони не дають владі можливості протидіяти вороже відносно до налаштованої групи, навпаки, ставлять перед необхідністю сприяти цілям, на досягнення яких спрямована ця дія» [4]. Ненасильницькі дії виступають формою реалізації базових прав та свобод у кожному конкретному суспільстві.

Сьогодні українське суспільство дедалі частіше заявляє про себе не лише на національній, а й на глобальній політичній арені, при цьому форми ненасильницької активності зазнають перетворень під впливом різноманітних факторів. Отже, можна говорити про актуальність теоретичних аспектів дослідження ненасильницьких дій саме в українській суспільно-політичній думці, так як проблема ефективності (результативності) участі громадян у політичному житті вкрай важлива.

У статті розглядаються та аналізуються праці таких українських вчених як: В. О. Громико [3], Е. Щербенко [10], М. І. Семененка [8], В. Андрущенко [1], І. Галактіонові [2], В. М. Торяника [9] та ін.

Київський політологічний енциклопедичний словник 1997 р. подає визначення «ненасильство у політиці» як «концепції, що визнає необхідність, доцільність та виправдання відмови від застосування насилля (фізичного чи духовного), гніту, примусового впливу, зловживання владою, заподіяння матеріальної шкоди, незаконного

застосування сили; соціально-політичний ідеал, що свідомо практикується людьми при вирішенні будь-яких громадських проблем, кладе в основу політичної діяльності принципи загальнолюдської моралі та гуманізму» [5].

М. І. Семененко визначив «ненасильницьку політичну діяльність, як сукупність гуманістичних методів, форм і засобів розв'язання соціальних суперечностей, інтеграції загальнодержавних, корпоративних і особистісних інтересів з урахуванням розумних і справедливих інтересів учасників політичного процесу задля досягнення соціального миру і злагоди та гуманістичного еволюційного засобу утвердження в громадсько-політичному житті принципу соціальної справедливості» [8, с. 4-5].

В. О. Громико та С. С. Семенов розуміють під політичним ненасильством «не збройну, не репресивну боротьбу за людську справедливість та свободу» [3, с. 64]. Також вони виділили істотні умови здійснення ненасильницької політики саме в Україні: 1) розвинена демократія, щире народовладдя, включення «простих людей» у політичні процеси; 2) соціально економічні умови, рівень та якість населення; 3) ментальність, відсутність войовничого духу, рівень цивілізованості (зокрема, політичної культури); 4) постійне втілення в масову свідомість «золотих правил» моральності [3, с. 67-68] та ін.

На думку вищезгаданих авторів «Ненасильство як суспільно-політичний рух має свою конкретну мету (досягнення миру, добра, справедливості тощо), технологію практичних дій, певний досвід їх здійснення» [3, с. 71]. Як бачимо, з вказаних умов та визначення можна говорити, про те, що в Україні можливо вирішувати політичні питання саме за допомогою ненасильства (наприклад, в листопаді – грудні 2004 року в Україні відбулася ненасильницька зміна правлячої еліти за масової участі населення в політичному страйку в період президентської виборчої кампанії [7, с. 96]).

В. Андрущенко вважає, що «застосування ненасильницьких дій (такі методи, як страйки, пікетування, несанкціоновані мітинги, компанії громадянської непокорі, використовують ЗМІ, надсилають листи, звернення, телеграми до Президента, уряду, парламенту) ... є ознакою демократизму політичної системи, яка не лише не вступає з ними в протистояння, але й навпаки – намагається з їхньою допомогою врахувати інтереси всіх членів суспільства» [1, с. 276]. Також він вважає, що саме погіршення умов життя, нестабільність державної влади, – є причиною розчарування народу, скептичного ставлення до влади [1, с. 616], нормотворчої діяльності уряду, що, в свою чергу, призводить до обурення, яке проявляється у формі різних методів не-

насильницької боротьби. В. Андрущенко у своїй праці відстоює ідею організованого суспільства, і, як на мене – місце ненасильницьких дій займають не останнє місце в його поглядах.

Е. Щербенко виокремила ключові принципи покладення в основу політики ненасильницьких дій «феномен людської гідності, прийняття відповідальності, поваги до права і використання тактики прямих дій для переведення в переговорний режим ситуації, коли одна з сторін (як правило, та, що перебуває при владі) не визнає іншу як таку, що рівна їй за своєю гідністю. Особливою рисою є також те, що учасники ненасильницьких акцій протесту позбавляються страху перед загрозою насильства» [10].

І. Галіктіонова у своїй праці розглядає громадянську непокору як один із методів ненасильницьких дій у політичній діяльності.

І. Галактіонова відзначає, що трансформації у суспільно-політичному житті країни, розбудова демократичних інститутів, становлення громадянського суспільства сприятиме зростанню кількості громадських рухів, у тому числі й рухів протесту. Однак, якщо влада працюватиме конструктивно, попереджаючи загострення соціальних, політичних, економічних, екологічних проблем суспільства, враховуючи громадську думку, дотримуючись законів держави, то потреби у протестних рухах не виникне [2].

В. М. Торяник стверджує, що саме «Ненасильницькі дії здатні змінити ставлення влади до тих чи інших проблемних ситуацій. Разом з тим не можна не враховувати, що легітимація права на опір означала б прерогативу політичних меншин, яка позбавляла б більшість демократичних переваг і робила б її залежною від позаконституційних процедур. А це було б вже не ознакою демократичної зрілості, а симптомом занепаду демократії та кризи правової державності, оскільки руйнує її базисний принцип – правову рівність. За цих обставин саме більшість громадян, які знаходяться в стані легальності й мовчазно терплять агресивні дії меншин, потребує захисту з боку правової держави, а отже – протиправною є поширена максима політики швидко і з розумінням погоджуватись з протиправним тиском, оскільки вона фактично означає легітимацію самозваного опору як начебто руйнівної сили демократії.

Але саме правова держава створює найбільш сприятливі умови для громадянської непокори, оскільки вона одночасно дає можливість відчутти смак героїзму від правового ризику та можливість скористатись правовою безпекою. Тим самим опір стає своєрідною політико-правовою грою, виставою. Але ця вистава виховує правовий нігілізм, що є дуже небезпечним для демократії та права. У цій грі право

позбавляється етично зобов'язувальної сили, а правова слухняність перестає розглядатись як громадянська добродетель [8].

О. Ю. Висоцький визначає умови за яких ненасильницькі дії дієві: неефективність існуючого політичного режиму у вирішенні соціальних та економічних питань; нестабільність внаслідок послаблення владного контролю над подіями та ситуаціями, що відбуваються у суспільстві; застосування насильницьких дій з боку влади; наявність ідейно-політичної альтернативи існуючому режиму [2].

Ненасильство – найважливіший і безпомилковий показник рівня морального розвитку людини і суспільства. Разом з тим воно є прагматичним імперативом нашого часу. Вся логіка розвитку сучасної цивілізації приводить до розуміння ненасильства як найважливішої умови подальшого прогресу та процвітання людства [8].

Підбиваючи підсумки, можна говорити про те, що:

- ненасильницькі дії можна визначити як відмову в застосуванні сили, насильства для вирішення проблем, що стоять перед суспільством;

- неспівпадання інтересів держави і громадянського суспільства є показником неефективності державного управління і самого механізму держави, все це дозволяє говорити про те, що за допомогою ненасильницьких дій суспільство може вплинути на діяльність державного управління, сформувані якісний склад представників в державних органах, які забезпечать баланс між державою та громадянським суспільством;

- для ефективного застосування ненасильницьких дій у політичній діяльності необхідні відповідні умови та фактори, що впливатимуть на успішне використання відповідних методів ненасильницьких дій;

- в державі (зокрема, в Україні) повинна існувати взаємна відповідальність між державою та суспільством, що, в свою чергу, дозволить вирішувати конфлікти саме ненасильницьким шляхом;

- для ефективного використання ненасильницьких дій в українській політичній діяльності також варто викоринити зі свідомості населення та посадових осіб такі явища як: правовий нігілізм, правовий інфантилізм, правовий дилетантизм, правова демагогія, якщо влада працюватиме конструктивно, попереджаючи загострення соціальних, політичних, економічних, екологічних проблем суспільства, враховуючи громадську думку, дотримуючись законів держави, то потреби у протестних рухах не виникне;

- забезпечити ознайомлення «простих» громадян із законодавством, що забезпечує їх право на протест та мирні зібрання, що, в свою чергу, дозволить підняти культуру та свідомість громадян і т. д.

Отже, в українській політичній думці існує безліч визначень та підходів до поняття ненасильницьких дій у політичній діяльності, однак їх об'єднують спільні ознаки: розбудова демократичних інститутів, становлення громадянського суспільства, що дозволить ефективніше використовувати ненасильницькі дії, що є досить актуальним для подальшого дослідження так як України за роки незалежності знаходиться в т. з. «маятникового» стані.

Бібліографічний список

1. Андрущенко В. Організоване суспільство / В. Андрущенко. – К. : Інститут вищої освіти АПН України, 2006. – 679 с.
2. Висоцький О. Ю. Технології ненасильницької політичної боротьби : делегітимаційний потенціал щодо владних структур авторитарного режиму [Електронний ресурс] / О. Ю. Висоцький. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_64/Gileya64/P4_doc.pdf
3. Галактіонова І. Громадянська непокора як явище в сучасній політичній культурі суспільства [Електронний ресурс] / І. Галактіонова // Освіта регіону. – 2008. – № 1-2. – Режим доступу : <http://www.social-science.com.ua/>
4. Громико В. О. Ненасильницька політика : утопія чи реальність для України? / В. О. Громико, С. С. Семенов // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. – 2010. – № 3. – С. 64 – 72.
5. Джин Шарп Ненасильственная борьба : лучшее средство решения острых политических и этических конфликтов? [Елетронний ресурс] / Джин Шарп. – Режим доступу : [http://www.nekij.info/Links/Library/G.Sharp/Books/Nenasiljstvennaja %20borjba.html](http://www.nekij.info/Links/Library/G.Sharp/Books/Nenasiljstvennaja%20borjba.html)
6. Лекція становлення культури миру в процесі демократичних перетворень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiev.convdocs.org/docs/3132/index-27628-1.html?page=6>
7. Політологія : навчальний посібник / Г. П. Щедрова, В. Ф. Барановський, О. В. Карчевська та ін. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 304 с.
8. Семененко М. І. Гуманізація політичної діяльності в концепції ненасильства : автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.03 / М. І. Семененко ; Інс-т д-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2001. – 16 с.
9. Степин В. С. Эпоха перемен и сценарии будущего [Електронний ресурс] / В. С. Степин. – Режим доступу : <http://philosophy.ru/library/stepin/epoch.html>
10. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. М. Торяник ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2006. – 17 с.

11. Щербенко Е. Феномен Майдану і традиція ненасильства. На прикладі дискурсу лідерів ненасильницького руху [Електронний ресурс] / Е. Щербенко // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=61&c=1340>

В статье анализируются различные подходы к определению ненасильственных действий в украинской политической мысли и определены проблемы применения ненасильственных действий в украинской политической практике.

In article the various approaches to the definition of use of non-violent actions of the Ukrainian political thought are analyzed and the problems of non-violence in the Ukrainian political practice are identified.

Стаття надійшла до редколегії 03.01.2013

УДК 321.01: 316.35

Сурвілайтє Д. В., НУ «ОЮА»

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Статтю присвячено дослідженню правових основ процесу формування молодіжної політики. Проаналізовано міжнародне та українське законодавство щодо регулювання діяльності молодіжних організацій, захисту прав молодого покоління. Визначено напрямки подальшого вдосконалення нормативно-правової бази формування та реалізації молодіжної політики.

Актуальність теми дослідження. Вона обумовлена докорінними трансформаціями простору соціальних відносин та політичними змінами, пов'язаними з демократизацією взаємодії влади та соціуму, розвитком інституцій громадянського суспільства. Слід враховувати, що посткомуністичні країни знаходяться у ситуації переходу від авторитаризму до демократії у контексті глобальних змін та становлення інформаційного суспільства.

На думку української дослідниці О. Іваніло «Щоб зміни були регульованими, вони повинні відбуватися в певних нормативних рамках. Норми політичної системи регулюють політичну діяльність та поведінку суб'єктів політики, визначають правила політичної гри, межі дозволеного і забороненого, офіційного й неформального,